

cak Lâmiî Çelebi, mukaddimede kitabına *İbretnâme* adını verdiğini belirttiği gibi diğer eseri *Şerefü'l-insân*'da onu aynı isimle zikretmiş, bununla birlikte kitap *İbretnümâ* diye meşhur olmuştur. Kitabın sebep-i te'lif bölümünde Lâmiî Çelebi, 932 (1526) yılında Bursa'da bir gün düşüncelere daldığı sırada hâtiften bir ses işittiğini, bu sesin kendisine fetihlerden söz edip bir fetihnâme telifiyle Sultan Süleyman menâkıbı yazmasını telkin ettiğini anlatır. Bunu müjde olarak telakki eden müellif, menâkıb yazma cesaretini kendinde bulamadığından fetihleri kutlamak amacıyla ibretli hikâyeler yazmaya karar verir. Bu bölümden ayrıca Lâmiî'nin daha önceki fetihler, özellikle Belgrad (927/1520) ve Rodos (929/1522) kalelerinin alınışı için tarihler söylediği ve fetihnâmeler yazdığı da öğrenilmektedir (bugün mevcut olmayan bu fetihnâmeler için bk. Levend, s. 39, 43). Eserin bitiriliş tarihi de 932'dir.

İbretnâme'nin mukaddime kısmında on sekiz bin âlemler arasında meşhur beş âlem (avâlim-i hamse) ve ricâlü'l-gayba dair bilgiler yer alır. Bu bilgiler Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Hâce Muhammed Pârsâ, Şeyh Alâüddevle-i Simnânî'den verilen örneklerle zenginleştirilmiştir. İki bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünü tanıtmış velferin "tay-i zamân ve bast-ı mekân"la ilgili kerâmetleri oluşturur. Burada Abdullah b. Es'ad el-Yâfiî, Abdülkâdir-i Geylânî, İbnü'l-Fâriz, Ahmed er-Rifâî, Bahâeddin Nakşibend, İmam Ali er-Rızâ, Muhammed b. Hasan el-Askerî, Şeyh Müferrih, Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi süfilere nakledilen yirmi bir hikâyeye yer verilir. İkinci bölümde ise merakları yüzünden başlarına çeşitli dertler gelen insanların hikâyesi anlatılır. Burada da Zenbil, Vahşi Âdem ve Zengiler, Beşir ile Nezîr, Eflâtûn-ı İlâhî, Hammâm-ı Nühtâk, Tûtî, Mâhân ve Fitne-i Gilân başlıkları altında yedi hikâye bulunmaktadır.

Lâmiî, eserin başında da belirtmiş olduğu gibi *İbretnâme*'yi yazarken herhangi bir sanat gayesi gütmemiştir. Kısa cümlelerle yazılan birinci bölümün daha basit bir anlatımı vardır. İkinci bölümde anlatım manzum parçalarla akıcı hâle getirilmiş, mensur kesimlerde çok basit de olsa seçiyer yer verilmiştir. Lâmiî Çelebi özellikle ikinci bölümde hikâye türüne has özelliklerden de faydalanmıştır.

İbretnâme, tasavvufî muhtevalı ve nefsi islah amacına yönelik hikâyelerden meydana geldiği için mev'iza türünün bir örneği sayılır. Kaynakları dikkate alındı-

ğında derleme bir eser olduğu anlaşıl-maktadır. Esasen bazı hikâyelerin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'nin sekizinci babında mevcut olduğunu müellifin kendisi de belirtir. İkinci bölümdeki hikâyeler ise bazı Türkçe eserlerde de geçmektedir. Bunlardan biri "Kırk Vezir Hikâyeleri"dir ("Eflâtûn-ı İlâhî" ve "Mâhân ve Fitne-i Gilân" dışındaki hikâyeler için bk. Kızıltan, s. 240, 248, 272, 286, 290). Buna benzer hikâyeler *Binbir Gece*, *el-Ferec ba'de's-şidde*, *Kelîle ve Dimne* gibi kitaplarda da yer alır. *Muhayyelât*'ın baş tarafında faydalandığı kaynaklar arasında *İbretnâme*'yi de zikreden Aziz Ali Efendi'nin "Ebû Ali Sînâ Hikâyesi"nde Lâmiî Çelebi'den istifade ettiği anlaşılmaktadır (Boratav, II, 55; Tietze, s. 266, 270, 311).

Birçok nüshası bulunan *İbretnâme*'nin biri tarihsiz ve eksik olmak üzere iki baskısı vardır. Tam olanı *Kitâb-ı İbretnümâ* adı altında 1273 (1856-57) yılında 303 sayfa olarak basılmıştır. Diğeri 89 sayfadır ve eserin yalnız birinci bölümünden ibarettir. Salih Gülerer, *Bursalı Lâmiî Çelebi-İbretnümâ (İnceleme-Metin)* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1988, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 39, 43; Pertev Naili Boratav, "Le conte et la légende", *Philologiae Turcicae Fundamenta*, Wiesbaden 1965, II, 55; Özege, *Katalog*, II, 649, 897; Hamit Burmaoğlu, *Lâmiî Çelebi Divanı: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divânı'nın Tenkitli Metni* (doktora tezi, 1983), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi; Mübeccel Kızıltan, *Kırk Vezir Hikâyeleri I* (doktora tezi, 1991), İÜ Ed. Fak., s. 240, 248, 272, 286, 290; Nuran Tezcan, *Lâmiî's Gây u Çevgân*, Stuttgart 1994, s. 38-39; a.m.f., "Bursalı Lâmiî Çelebi", *TDe.*, VIII (1979), s. 328-331; Andreas Tietze, "Aziz Efendis Muhayyelat", *Oriens*, I (1948) s. 266, 270, 311; Günay Kut, "Lâmiî Çelebi and his Works", *JNES*, XXXV/2 (1976), 5, 81; Abdülkadir Karahan, "Lâmiî", *İA*, VII, 13; B. Flemming, "Lâmiî", *El²* (Fr.), V, 655; Ali Alparslan, "İbretnümâ", *TDEA*, IV, 336.

GÜNAY KUT

İBRÎ

(العبري)

Burhânüddin Abdullâh (Ubeydullâh)
b. Muhammed b. Gânim
el-Fergânî et-Tebrizî el-İbrî
(ö. 743/1342)

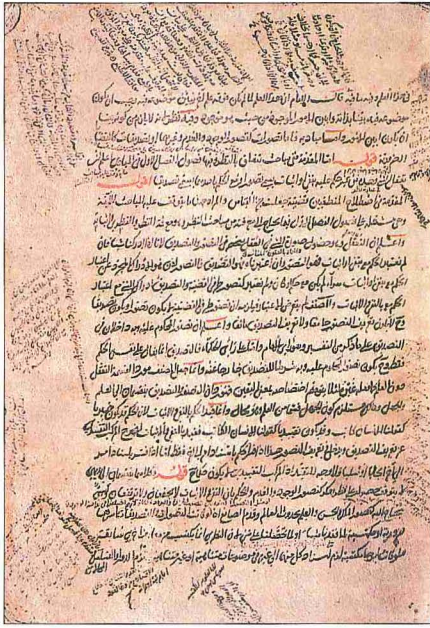
Fıkıh âlimi.

Tebriz'de doğdu. Hüseyinî ve Hâşimî nisbelerinden soyunun Kureys'e ulaştığı sonucunu çıkarılabir de İbrî nisbesini niçin aldığı bilinmemektedir. Bir müddet Sul-

tâniye'de ikamet ettikten sonra Tebriz'e yerleşerek vefatına kadar burada kadılık yaptı; ayrıca kâdilkudâtlık görevinde bulunduğuda kaydedilir. Birkaç defa Bağdat'a gittiği bilinmekle beraber gidiş amacı ve orada kaldığı süre içindeki faaliyetlerine dair kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. İbrî 13 Receb 743'te (12 Aralık 1342) Tebriz'de vefat etti. Irak, İran, Azerbaycan ve Diyarbekir bölgelerinde ortaya çıkan ve altı ay kadar süren aşırı pahalılık dönemiyle irtibatlandırılarak ölümünün 742 Recebinde (Aralık 1341) olduğu da belirtilir (İbn Hacer, II, 433-434; Şevkânî, I, 412).

Aklî ve naklî ilimlerde, özellikle fıkıh usulü, fıkıh ve kelâmda geniş bilgi sahibi olan İbrî hem Hanefî hem Şafîî fıkıhını öğrenmiş ve öğretmiştir. Bu sebeple kaynaklarda hangi mezhebe mensup olduğu konusunda çelişkili bilgiler yer alır. Takyyüddin et-Temîmî, Hanefî olduğunu kaydetmekte ve her iki mezhepte de eser kaleme aldığını belirtmektedir (*et-Tabakâtü's-seniyye*, IV, 428-429; ayrıca bk. Yâfiî, IV, 306; İbn Kâdî Şühbe, III, 31). İsnevî ise onun önce Hanefî iken sonradan Şafîî mezhebine geçtiğini söyler (*Tabakâtü's-Şafîiyye*, II, 236). Bazı kaynaklarda, İbrî'nin eserlerinde yer alan birtakım ibarelerin Şia mezhebine meyilli olduğu kanaatini uyandırdığı kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. Şerhu Tavâli'i'l-envâr min me'tâli'i'l-enzâr. Beyzâvî'nin kelâm ilmine dair eserinin şerhidir. Şehâbeddin Mübârek Şah adına telif edilmiş olup kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası mevcuttur (meselâ bk. Fas Hizânetü'l-Karaviyyîn, nr. 1296; Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1656, Serez, nr. 1416, Fâtih, nr. 3044-3051, Ayasofya, nr. 2296, Esad Efendi, nr. 1226, Lâleli, nr. 2299; İÜ Ktp., AY, nr. 297, 4341, 5249; ayrıca bk. Brockelmann, *GAL*, I, 533). **2. el-İzâh fi şerhi'l-Mişbâh.** Beyzâvî'ye ait *Mişbâhu'l-ervâh*'ın şerhi olup mukaddimesinde kelâmın mantık ilmine bağlı olduğu belirtile-rek mantıkla ilgili mâlumat verildikten sonra kelâm konuları ele alınır (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1674; TSMK, III, Ahmed, nr. 3394; Râgıb Paşa Ktp., nr. 793, 794). Kâtib Çelebi, İbrî'nin Nâsır b. Abdüsseyyid el-Mutarrizî'nin nahve dair *el-Mişbâh* adlı eserini de şerhettiğini kaydederse de *Keşfü'z-zunûn* nâşiri dipnotta Beyzâvî'nin eseriyle karıştırılmış olması ihtimaline dikkat çeker (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1709). Ayrıca Süleymaniye Kütüp-

İbrî'nin Şerhu Tavâli'î-l-envar min metâli'î-l-enzâr adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1656)

BİBLİYOGRAFYA :

Beyzâvî, *el-Gâyetü'l-kuşvâ* (nşr. Ali Muhyidin el-Karadâğî), Kahire 1402/1982, I, 141; Yâfiî, *Mir'atü'l-cenân*, IV, 306; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 236; a.mlf., *Nihâyetü's-sül, giriş*, I, s. y; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, III, 31-32; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 433-434; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, IV, 428-429; Keşfü'z-zunûn, I, 213; II, 1116, 1192-1193, 1704-1705, 1709, 1732, 1879-1880; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 139; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, I, 411-412; *Fihristü'l-kütübî'l-Arabiyyeti'l-mahfûza bi'l-kütübühâneti'l-Hidiviyye*, Kahire 1308, VII, 649; Brockelmann, *GAL*, I, 532-533; II, 254; *Suppl.*, II, 271; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 271, 338; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 649; *İzâhu'l-meknûn*, II, 508; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VI, 136; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 451; Celâleddin Abdurrahman, *el-Kâdî Nâşîrüddin el-Beyzâvî ve eşeruhû fi usûli'l-fikh*, Kahire 1401/1981, s. 339-340; M. Âbid el-Fâsî, *Fihrisü mahfûzâti Hizâneti'l-Karaviyyin*, Dârülbeyzâ 1403/1983, III, 344-345.

TAHSİN ÖZCAN

İBRİK
(İبريق)

İbrîk isminin Arapça **berk** "parlamak" kökünden geldiği ileri sürülmüşse de (Kurtubî, XVII, 203; Alâeddin el-Gazûlî, II, 65) genelde Farsça **âbrîz** "su dökken" kelimesinin Arapçalaşmış şekli olduğu kabul edilmektedir (*Lisânü'l-Arab*, "fdm" md.; Ebû Mansûr es-Seâlibî, s. 317). Kur'an'da bir yerde (ebârik) geçer ve çoğul halde cennetteki Maîn pınarından şarap doldurulan kapların bir türünü ifade eder (el-Vâkıa 56/18). Hz. Peygamber de bu kelimeyi kullanmış ve kendisine kevsir havuzunun kapları olup olmadığını soran bir sahâbiye gökteki yıldızların sayısınıca altın ve gümüş ibrikleri bulunduğu cevabını vermiştir (Buhârî, "Rikâk", 53; Müslim, "Fezâ'il", 39, 44). Bugün İran'da ve İran etkisinde kalan bazı Orta Asya Türk bölgelerinde ibrik kelimesinin yanı sıra âbdestân / **âbdesdân** (âb-dest-dân) tabiri de kullanılmaktadır (Steingass, s. 6).

Kitâb-ı Mukaddes'te su ve içki kaplarıyla ilgili birçok bilginin yer almasına rağmen hangi isimle hangi türün kastedildiği kesin biçimde belirlenememiş, ayrıca çeşitli dillere yapılan çeviriler sırasında terimlerin tam karşılıkları titizlikle araştırılmamış olduğu için ortaya bazı farklılıklar çıkmıştır. Bu bakımdan Kitâb-ı Mukaddes'te özellikle ibrikten bahsedilip edilmediği anlaşılamamaktadır. Ancak Süleyman Mâbedî'ne Bâbil'den geri getirilen 5400 altın-gümüş kap (Ezra, 1/9-11) arasında ibriklerin de bulunması tabiidir; ni-

hanesi'nde (Şehid Ali Paşa, nr. 1674) *el-İzâh fi şerh'i'l-Mişbâh li'l-Mutarrizî* adıyla kayıtlı nüshanın incelenmesinden kitabın Mutarrizî'nin eseriyle bir ilgisinin bulunmadığı ve Beyzâvî'nin eserinin şerhi olduğu anlaşılmıştır. 3. *Şerhu Minhâci'l-vüşûl ilâ (fi) 'ilmi'l-usûl*. Yine Beyzâvî'ye ait eserin şerhidir. İbrî, Beyzâvî'nin diğer muhtasar eserlerine de şerh yazmaya karar verdiğini, usulün fûrûa önceliği bulunduğundan evvelâ *Minhâcü'l-vüşûl*'ü şerhedeceğini, daha sonra *el-Gâyetü'l-kuşvâ* için de bir şerh kaleme alacağını belirtir. *Minhâcü'l-vüşûl* üzerine yazılan şerhlerin en güzeli olduğu kaydedilen eserin İstanbul kütüphanelerinde çok sayıda yazma nüshası mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 544, 545; Kılıç Ali Paşa, nr. 309; Yenicami, nr. 342; Turhan Vâlide Sultan, nr. 89; Damad İbrâhim Paşa, nr. 470-471; Lâleli, nr. 772; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 623; Murad Molla, nr. 700; Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 268; ayrıca bk. Brockelmann, *GAL*, I, 533). 4. *Şerhu'l-Gâyeti'l-kuşvâ*. Gazzâlî'nin Şâfiî fikhına dair *el-Vasîf* adlı eserine Beyzâvî'nin *el-Gâyetü'l-kuşvâ fi dirâyeti'l-fetvâ* adıyla yazdığı özetinin şerhidir (TSMK, Koğuşlar, nr. 768; Kütahya

Vahîd Paşa Ktp., nr. 182; Paris Bibliothèque Nationale, nr. 1024). 5. *Havâşî'ale'l-edviyeti'l-mürekkebe mine'l-Mücez*. İbn Sînâ'nın *el-Kânûn*'una İbnü'n-Nefis'in *el-Mücez fi't-tib* ismiyle yazdığı muhtasarın "el-Edviyetü'l-mürekkebe" başlıklı kısmının hâşiyesidir (Köprülü Ktp., nr. 985, vr. 75^b-77^a). 6. *Risâle fi'l-bahş'an evveli hadîşin min bâbi'l-kunût*. Hz. Peygamber'in namazda rükûdan sonra bazı kişiler için dua ettiği ve bunun üzerine Âl-i İmrân sûresinin 128. âyetinin indirildiğine dair nakledilen hadisle ilgili olarak yazılan, insanların hidayeti konusunda ele alındığı bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1215, vr. 118-119).

İbrî'nin ayrıca *Mu'temedü'l-halâ'ik fi 'ilmi'l-vesâ'ik* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1732; *İzâhu'l-meknûn*, II, 508) ve *el-Emâlî* (Yâfiî, IV, 306; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 649) adlı eserleri bulunduğu belirtilmişse de Sirâcüddin Ali b. Osman el-Üşî el-Fergânî'nin *el-Emâlî'si* (*Kaşidetü bed'i'l-emâlî*) yanlışlıkla İbrî'ye nisbet edilmiş olmalıdır. Şevkânî de *Şerhu'l-Mişbâh*'tan başka *Şerhu'l-meşâbih* adlı bir eserden söz etmekte (*el-Bedrü't-tâli'*, I, 412), ancak hakkında bilgi vermemektedir.